

MONUMENTELE VICTORIEI

MIRCEA DEAC

Istoria, faptele ei eroice și momentele semnificative pentru conștiința unui popor sînt consemnate, veridic sau simbolic, în lucrările de artă plastică și cu prioritate în arta monumentală care, prin proporțiile, durabilitatea și forța ei expresivă și emoțională, dobîndește o importanță deosebită pentru memoria și destinul unui popor. În general, trecutul istoric a fost un neîncetat izvor de inspirație al artiștilor deoarece ei au văzut în trecut oglinda traiectoriei și perspectivele viitorului lor. Îndeosebi momentele cu semnificații majore, istorice și sociale, sînt sursele celor mai multe monumente. Evenimentele dramatice din viața poporului, marile figuri ale istoriei, luptele pentru libertate, grandoarea realizărilor sociale au devenit, pentru sculptorii contemporani, tot atîtea prilejuri de a întruchipa, în formele monumentelor ridicate în piatră și bronz, în statui și busturi, un conținut uman generos și de o strălucitoare forță expresivă și emoțională. În cadrul acestor multiple teme, ce au preocupat pe artiștii contemporani, tema Victoriei se constituie cu mai multă insistență ca fiind nu numai de o mare și unică amploare emoțională dar și scumpă întregului popor.

Cuvîntul „Victorie“, rostit la 9 Mai 1945 de milioane de oameni din țara noastră, alături de forțele și națiunile anti-hitleriste aflate pe întreg globul, ca o deplină afirmare a înfrîngerii fascismului și fărădelegilor lui, avea multiple sensuri dar, în primul rînd, exprima bucuria neîarmurită și gîndul că lupta și sacrificiul ostașilor români nu fuseseră zadarnice.

Cîntecele și strigătul „Victorie!“, cuvînt de lungă tradiție latină, aparținînd biruitorilor, consfințeau justetea continuării luptei revoluționare antifasciste și antiimperialiste de la 23 August 1944, care a permis României să treacă cu toate forțele, cu toate resursele sale materiale și umane, alături de armata sovietică, de coaliția antihitleristă, la dobîndirea deplinei libertăți și a independenței țării. Schimbări structurale, fundamentale și complexe a adus revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă din August 1944, care avea să dobîndească și mai strălucitoare perspective prin Victoria de la 9 Mai 1945. Cucerirea întregii puteri politice, înfăptuirea naționalizării principalelor mijloace de producție și a altor transformări revoluționare, au permis intrarea într-o epocă nouă, aceea a edificării societății socialiste.

În astfel de condiții, consemnarea artistică a zilei Victoriei nu a fost un act singular al marcării unui moment calendaristic, ci legarea semnificației ei de un trecut de glorioase lupte. Aceasta a fost și una din cauzele pentru care tema monumentului Victoriei a preocupat intens pe artiștii plastici căutînd acele forme, imagini, materiale și tehnici de creație, care să cuprindă pe mai multe planuri, documentar, simbolic, sintetic și de largă generalizare, sensul Victoriei.

Martori oculari ai zilelor fierbinți de august, ai luptelor purtate pe teritoriul României, Ungariei și Cehoslovaciei și

Monumentul eroilor patriei din București (colectiv condus de sculptorul Marius Butunoiu)

Monumentul Ostașului Român — Tg. Mureș, Petre Balog

Insurecția din August 1944, Gheorghe Labin

ai zilei luminoase, primăvăratice și de mare bucurie, de 9 mai, Ion Jalea, Mac Constantinescu, Vida Gheza, Boris Caragea, C. Baraschi, Ion Irimescu, Marius Bunescu, M. H. Maxy, Corneliu Medrea, Șt. Constantinescu, Aurel Jiquidi, Ion

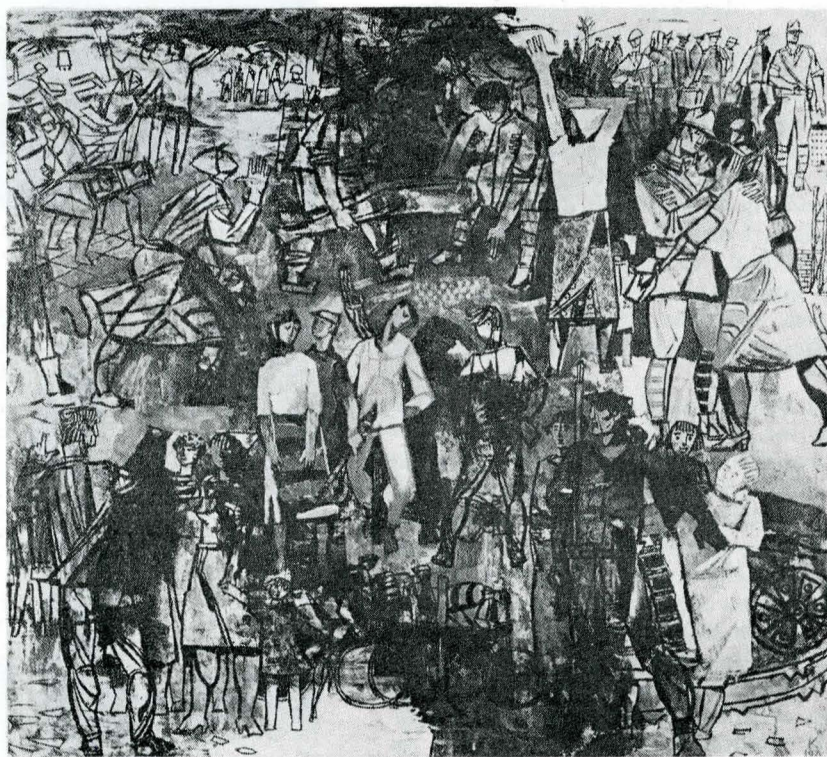

Vlasiu, Eugen Popa, Gh. Labin, Iulia Oniță, Naum Corcescu, Spiru Chintilă, Andrassy Zoltan, Ștefan Szonyi, Octav Angheluță, Paul Atanasiu, G. Covalschi, Mihail Gion, Ligia Macovei, Iosif Ross, Eugen Taru, Gh. Chiriac, Traian Sfințescu ș.a., au rememorat în operele lor autenticitatea faptelor trăite, devenite veritabile documente încărcate de fior emoțional și este suficient să cităm în acest sens lucrări ca „*Total pentru front, totul pentru Victorie*”, afiș de G. Gusti, *Insurecția* de Spiru Chintilă, *Luptele de la Debrețin* de Paul Atanasiu, *Luptele partizanilor în Delta* de Ion Pacea, *Victorie* de Naum Corcescu, *Victorie* de Gh. Anghel, *Insurecție* de Petre Abru-

dan, *Victorie* de Virgil Almășanu, *Victorie* de Eugen Popa sau virulentele desene și caricaturi antifasciste aparținând lui Aurel Mărculescu, A. Jiquidi, Iosif Ross, Mihail Gion, Eugen Taru, Gh. Chiriac, Gh. Ivancenco, Ligia Macovei, Florica Cordescu ș.a.

În memoria artiștilor au rămas încă vii faptele, luptele antifasciste în care fuseseră angajați aproape 600 000 de ostași români care au contribuit la eliberarea a 1 237 de localități în Ungaria, 1 722 în Cehoslovacia și au luat 117 798 de prizonieri. Faptele eroilor români au fost cele mai inepuizabile surse de inspirație pentru lucrările de artă monumentală ridicate în zilele noastre, după ziua Victoriei, și răspândite pe întreg teritoriul țării, vorbind oamenilor de azi și de mâine de sacrificiile eroilor, de victoriile repurtate în luptele pentru atingerea idealurilor de libertate ale poporului nostru. Astfel, asemenea monumente de artă au devenit nu numai opere de for public ci lucrări cu largi implicații sociale, estetice și educative.

Primul monument de amploare, care a ilustrat strălucitor ziua Victoriei, a fost *Monumentul Eroilor Patriei* ridicat în 1958, în București, în fața Academiei Militare. El a fost realizat de un colectiv de sculptori constituit din Marius Butunoiu (sculptor activând în cadrul studioului de creație al Armatei și autorul monumentului *Mihai Viteazul*, de la Cluj-Napoca și al lui *Suvorov*), Zoe Băicoianu, T. N. Ionescu, I. Dămăceanu și C. Barabas. Monumentul propriu-zis înfățișează trei ostași, un infanterist, un aviator și un marinăr, primul, în mijloc, ținând în mână dreaptă ridicată deasupra capului o ramură de lauri. Proporțiile grandioase ale monumentului stau în ansamblul acestuia care reunește unitar cele trei statui ale ostașilor având o înălțime de 7 metri, fiind turnate în bronz, cu scările din piatră de Bămpotoc, slujind la urcarea spre cele două rampe la monumentul al cărui soclu este îmbrăcat în plăci de granit de Măcin și cu cele două basoreliefuli laterale, în arc, înfățișând scene din istoria poporului nostru. Monumentul se înscrie admirabil în arhitectura ansamblului Pieței Academiei Militare.

Descălușarea, Boris Caragea

Eliberarea, Zoltan Kovacs

Ceea ce este important de remarcat îl constituie faptul că elementul central închinat Victoriei este legat de luptele seculare ale poporului român, de diferitele sale etape istorice ale eliberării naționale.

Un alt monument, conceput în aceeași idee de a lega Victoria de lupta eroică a clasei muncitoare, este *Monumentul Victoriei*, ridicat în 1971, la Constanța, opera sculptorului Boris Caragea. Boris Caragea a fost un sculptor romantic crezând, fără rețineri, puternic în oameni și în idealurile sociale ale omenirii. El este și autorul *Monumentului Ostașului Sovietic*, ridicat la Iași în același timp cu *Monumentul Osta-*

Ostașii români și sovietici în lupta pentru eliberarea Cehoslovaciei de sub dominația fascistă, Mircea Dumitrescu

Victoria insurecției armate, Naum Corcescu

șului Sovietic, ridicat în 1946, la București, opera sculptorului Constantin Baraschi, și cu cel ridicat la Roman realizat de sculptorul Maximilian Schulman. Pe aceeași linie, a generalizării sentimentelor de prietenie și a luptei comune a ostașilor români și sovietici, se înscrie și monumentul lui Dorio Lazăr *Monumentul apărătorii Păcii*, ridicat la Budești (Giurgiu).

Boris Caragea a știut, la momentele oportune ale evoluției sale artistice și în condițiile sociale favorabile, să simtă chemarea spre exprimarea adevărului grandios al artei în sculptura sa monumentală. În lucrările monumentale: *Victoria*, *Lenin*, *Pescarul*, *Descătușarea*, *Făt-Frumos*, *Discobolul* apare îmbinarea romantismului revoluționar cu sentimentele lirice de o sensibilă poezie. Prin temperament, el a fost inclinat întotdeauna spre monumentalitate și, în adevăr, a reușit să realizeze lucrări de mari proporții, dar întotdeauna manifestând și o tendință către poetizarea formei sculpturale. Nu întâmplător, figura centrală a monumentului său *Victoria*, de la Constanța, este reprezentată de o figură feminină, tânără, avântată în elanul său, înălțînd deasupra capului laurii victoriei. Monumentele și statuile sale, portretele și compozițiile (*Făt Frumos*, *Maternitate*, *G. Enescu*, *Muzica* etc.) ipostaziază artistic viața, avînd un modelaj elocvent, adeseori patetic, impunîndu-se prin simbolismul și romantismul lor eroic.

Una dintre cele mai expresive și originale lucrări monumentale închinată eliberării întregului teritoriu al patriei, de sub ocupația hitleristă și horthystă, este *Monumentul ostașului român*, ridicat în 1965 la Carei, opera sculptorului Gheza Vida, distins, pentru reușita acestui monument, cu înaltul titlu de Artist al Poporului. Vida s-a inspirat în acest monument de la unele elemente ale arhitecturii populare maramureșene, ceea ce i-a imprimat o legătură profundă și exhaustivă cu luptele de secole purtate de poporul român. „Atunci cînd l-am conceput, mărturisea Vida Gheza, mă gîndeam la detaliile acestuia: capul de țaran, simbol al răscoalelor țărănești din România; poarta jertfei; masca morții; continuitatea vieții; țărancă care sădește flori; soldatul eliberator al orașului Carei și apoi flacăra veșnic aprinsă care seamănă cu turnurile maramureșene din lemn. Tot ceea ce am gîndit am și realizat. Blocurile din piatră pe care am sculptat detaliile amintite constituie acum un tot unitar, o colectivitate de oameni. Pot să spun că monumentul de la Carei este o operă unică în felul ei, în

țară. Și aceasta pentru că m-am străduit să nu semene cu altele“ (apud Gheorghe I. Badea, *Gheza Vida, artist militant*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 88). În adevăr, monumentul, la realizarea căruia a participat și arhitectul Anton Dimboianu, are un puternic efect vizual. Robust, plin de vitalitatea etosului popular, cu o structură plastică de sine stătătoare ce se înscrie armonios în spațiu, sugerînd ample desfășurări de balade epice, monumentul este de o originalitate și ipostază estetică inedită și unică. El a constituit o etapă importantă

Victorie, Grigore Minea

Întoarcerea eroilor victorioși, Mihai Rusu

în creația sculptorului, continuată unitar și în alte lucrări, în majoritate realizate în lemn, și strâns legate de arhitectura țărănească sau de folclor, având semnificații majore și de o impresionabilitate remarcabilă. Etapa sa următoare, în arta monumentală, este conturată de *Monumentul Martirilor de la Moisei*, un simbol al luptei antifasciste, simbolul sacrificiului adus de popor pe altarul libertății. Tema monumentului a fost inspirată de asasinatelor în masă săvârșite de ocupanții hitleriști și horthyști în octombrie 1944, în comuna Moisei, împotriva unor grupuri de țărani români din județele Mureș și Cluj, concentrați, în acele zile, într-o tabără de muncă forțată în zona Vișeuului. Aceștia, încercând să evadeze pentru a se alătura și împotrivi cu alți țărani maramureșeni ocupației hitleriste, au fost uciși la 14 octombrie 1944. „Acest monument”, scria Gheza Vida în „Magazin”, la 28 ianuarie 1967, *am vrut să fie curat maramureșan ... Modelele sînt măști. Măștile vechi maramureșene, expresive, care reduc expresia la esențial. L-am lucrat cu țărani din Moisei și din împrejurimi. Am cioplit cu ei împreună ... Tot timpul ei au socotit monumentul al lor. Ceva din sufletul lor*. Monumentul exprimă un destin uman. Metaforele realizate de Gheza Vida sînt puternice și impresionante, sînt unice în arta noastră. El se constituie ca o adevărată capodoperă a artei monumentale contemporane. El poate fi asemuit doar *Coloanei fără sfîrșit* a lui Brâncuși. *Monumentul martirilor de la Moisei* este inspirat și din cultul Soarelui, cult frecvent în Maramureș, avînd o formă în cerc, cu 12 raze ce simbolizează și cele 12 luni ale anului, la capătul fiecărei raze fiind ridicat cîte un stîlp cu o figură-mască exprimînd chipuri dîrze, semețe, viguros cioplite, reprezentînd totodată lupta omului dintre viață și moarte. Integrarea monumentului în natură este firească, osmotică, făcînd din ansamblul său un pios loc de reculegere. Inițial, realizat din lemn, el a fost refăcut ulterior în piatră dîndu-i-se astfel o respirație mai gravă și solemnă, durabilă și de tragică victorie.

Paralel cu *Monumentul eroilor patriei* de la București și cu cele de la Constanța și Carei au fost ridicate și alte monumente închinat ostășului român. Astfel, la Oradea, în 1958, în locul în care s-au purtat lupte grele între unitățile românești și cele fasciste, care, înclăștate în acest oraș sperau să reziste atacurilor impetuoase ale trupelor române, a fost ridicat *Monumentul ostășului român*. în bronz, opera sculptoritei Iulia Oniță. Ea l-a conceput într-o imagine singulară a unui ostaș în picioare avînd pe umeri o mantie ce cade în falduri, ca un simbol al eroismului. Iulia Oniță s-a remarcat ca o artistă consacrată concepției figurative în sculptură și de inspirație istorică. De asemenea, s-a impus printr-o știință impresionantă a artei portretului, evidentă și în monumentul *Coresi* (bronz, 1966, Tîrgoviște). Ea a manifestat o mare pasiune și atenție în observarea și redarea unei figuri,

cu un talent remarcabil în modelarea lui expresivă, cucerind un loc decisiv, îndeosebi în arta portretului, printre portretisti de prestigiu pe linia sculptorilor Gh. Anghel, Ion Jalea și Ion Irimescu. Artista alege doar acele portrete a căror formă implică o anumită spiritualitate capabilă să transmită o stare de emoționalitate și adevăr. În bronz, în strălucirea de aur solar sau în bronzul patinat, ea a realizat un adevărat recital al trecutului glorios prin portretele *Mariei de Mangop*, *Doamnei Stanca*, *Ana Ipătescu*, *Elena Cuza*. În afară de asemenea portrete cu caracter istoric, ea a fost îndelung preocupată de tema Victoriei în compoziții statuare ca în *Victoria* sau *Evocare*. Știința sa portretistică și tendința spre monumentalizare i-au dat posibilitatea să atace și un alt monument, de asemenea legat de luptele muncitorilor împotriva fascismului, ridicat la Turnu Severin și închinat *Gărzilor patriotice*, în care elementele esențiale se constituie în expresivitatea portretelor muncitorilor de o rară putere revelatoare a caracterelor lor de dirji luptători.

Alt monument închinat *Ostașului Român* a fost realizat la Baia Mare, între 1958—1960, de sculptorul Andrei Ostap. Spiritul sculpturii tradiționale este evident în acest monument evocînd patria mamă și figura ostașului român apărător al

Tripticul eroilor, Ion Vlasiu

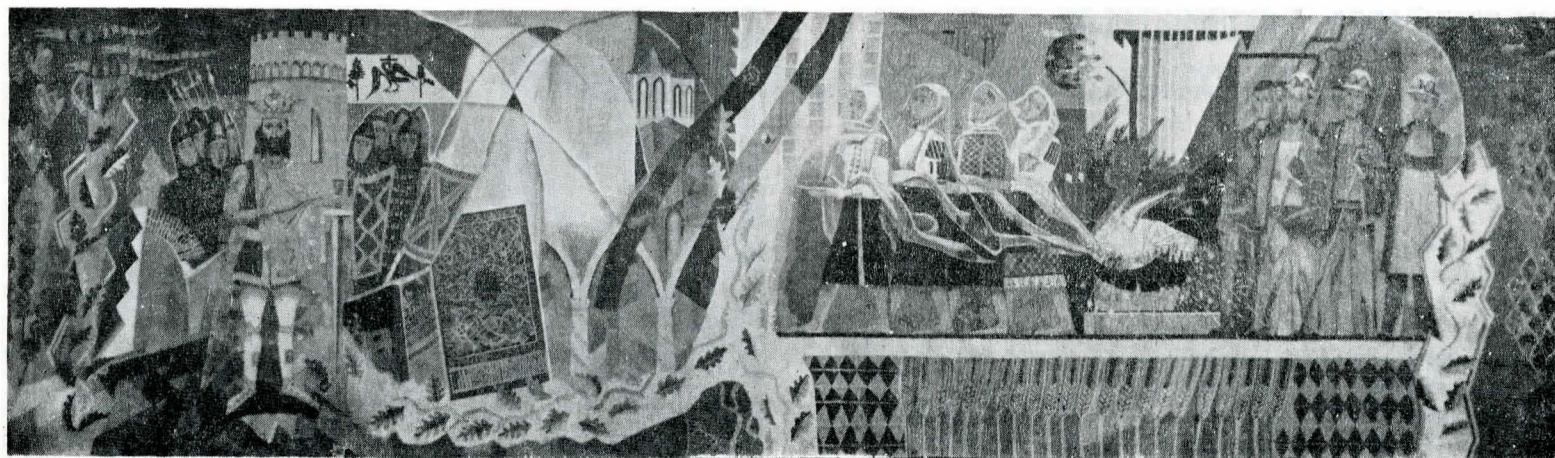
Avînt socialist, Constantin Lucaci

tradiției și libertății, devenite figuri simbolice și expresive.

Alte asemenea monumente au mai fost ridicate la: Păuliș (*Monumentul Eroilor*), sculptor I. Vitroel și un colectiv de arhitecți, la Arad, în 1961, opera sculptorului Gavril Covalschi — autor de portrete și compoziții figurative cu tendințe romantice impresioniste, monument masiv, impunător, riguros studiat. La Satu Mare, Timișoara, Tg. Mureș, Sf. Gheorghe — figurile ostașului român domină piețele centrale sau parcurile orașelor, consemnînd simbolic Victoria și înfrîngerea fascismului.

Majoritatea monumentelor Victoriei sînt dovezi perene ale continuității istorice a poporului român reflectînd, ca element esențial, accesul larg, simbolic, de legare a tradițiilor de luptă pentru libertate și independență de aspirațiile actuale.

Desigur, tema Victoriei nu s-a rezumat în arta plastică doar la monumentele închinat ostașilor și eroilor patriei. În diferite materiale și forme, în maniere diferite și sub diverse sim-

Trecut și prezent (tapiserie, Tirgoviște), Gheorghe Spiridon

boluri, artiștii, sculptori, pictori, graficieni și decoratori, au reprezentat continuu această măreață temă. Astfel, impresionantă ca formă elansată în spațiu, întruchipându-se ca niște steaguri fluturate în bătaia vântului, este lucrarea din ceramică a lui Costel Badea, ridicată în 1970 la Costinești. Același simbol îl sugerează și lucrarea din oțel, *Avânt*, a sculptoriței Rodica Stanca Pamfil ridicată la Oradea, în 1971, ca și *Steag* de Anton Eberwein, din beton, înălțat în 1972, la Costinești, *Avânt socialist* de Constantin Lucaci sau *Victorie* de Pavel Bucur, ori *Coloană* de Peter Balog la Galați. O mențiune specială, revelatoare și semnificativă ca realizare sculpturală, merită statuia *Victoria* a lui Gheorghe Anghel, autorul și al altor monumente-statuii pătrunse de patriotism și de dragoste pentru cultura națională, cum sînt statuile Enescu, Eminescu, Luchian, Andreescu sau Palady. Sculptorul Gh. Anghel a descoperit, mai corect ar fi să spunem că a reactualizat ceea ce Paciurea introdusese în sculptură, „sufletul” celui portretizat și trăirea intensă interioară cu o religiozitate afectivă. Anghel a reușit să materializeze în sculptură animarea suprafeței exterioare din imbolduri și mobiluri venite din sentimentele și credințele sculptorului.

Portretele și statuile lui Anghel se remarcă prin profunzimea esențială în definirea unei personalități. Elocvența gestului reținut, static chiar, forța senzuală și subtilitatea spirituală, structura anatomică solid construită, discreția și simplitatea modelajului, puterea de transfigurare emotivă a suprafeței prin cîteva accente, exprimarea trăirii interioare intense sînt numai cîteva din trăsăturile fundamentale ale creației lui Anghel ce au incitat în sculptura românească reacția împotriva schematismului, a sculpturii ilustrativiste și festive.

În pictură, ca și în tapiserii, aflăm, de asemenea, numeroase momente din lupta și victoria împotriva fascismului. Ele sînt totuși abundente apărînd an de an, în noi interpretări, în expozițiile de artă plastică. Este suficient să amintim cîteva: *Forțarea Tisei* de Aurel Nedel, *Curcubeul românesc* de Val Gheorghiu, *Trei culori cunosc pe lume* de Sanda Saramet Popescu, *Odă națiunii* de Dan Constantinescu, *Victorie* de Traian Brădean etc. În genul tapiseriei, Gh. Spiridon (*Trecut și prezent*), Ileana Bolotă, Viorica Iacob ș.a. au adus, de asemenea, un omagiu biruinței și Victoriei prin lucrări omagîind ziua Victoriei. Mai amintim de asemenea lucrările de pictură, sculptură și grafică *Luptătorul pentru libertate* de C. Blendea, *Victoria insurecției armate, 1944*, de Naum Corcescu, *Omagiu* de Valeriu Boborelu, *Evocare* de Maria Costa, *Cîntare Vouă* de Virgil David, *Bucuria păcii* de Traian Gaga, *Eliberarea* de Elena Greulesi, *Insurecția armată* de Dan Hatmanu, *Victorie* de Sever Mermeze, *Omagiu* de Florin Niculiu, *Înarmarea deșinușilor politici* de C. Piliuță, *Eroi de neuitat* de Angela Popa Brădean, *Primirea soldaților români eliberatori* de Mihai Rusu, *Fructele jertfei* de Ion Sălișteanu, *Femei transilvănene oferind*

Trecut și prezent — detaliu (tapiserie, Tirgoviște), Gheorghe Spiridon

ajutoare militarilor de pe front de M. Trifan, *Eliberatorii* de Romeo Zamfirescu, *Evocare* de Mircea Velea, *Eliberare* de Gabriela Adoc Manole, *Steaguri* de Geta Caragiu Gheorghiiță, *Sacrificiu* de Mihai Buculei, *Am învins* de Gh. Coman, *Eliberarea* de Zoltan Kovacs, *Marea Victorie* de Wilhem Demeter, *Copiii soarelui victorios* de Ioana Kassargian, *Victorie* de Grigore Minea, *Prăbușirea tiraniei* de Marcel Chirnoagă, *Bîruița* de Neagu Georgescu, *Victorie* de Damian Petrescu, *Victorie asupra întinericului* de C. Mistorică, *Primăvara republicii* de Sever Frențiu ș.a.

Prin tradiție, arta monumentală și, cu atît mai mult, cea închinată Victoriei, ca și lucrările de pictură, sculptură și grafică citate, exprimă valori umane, marcînd dimensiunile eroice ale evenimentului de însemnătate mondială. Evenimentul celor 40 de ani de la ziua Victoriei împotriva fascismului este marcat de noi lucrări de artă plastică și noi monumente, care simbolizează, unitar și grandios, lupta și victoria definitivă a poporului român pentru libertate și independență națională.

Nu putem încheia fără să amintim una dintre lucrările actuale ce redă sugestiv legarea biruinței de viitorul nostru. Ea aparține pictorului Mihai Rusu și este sugestiv intitulată *Aniversare*. O tînără femeie se ridică semeață de pe ogorul românesc ținînd în mina stîngă un buchet de flori de cîmp.